

COMMENTARY ON A GHAZAL BY MUHIBBÎ FOUND IN ARCHIVE DOCUMENTS

Nusret GEDİK

Doc. Dr., Marmara University Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature/Istanbul.
(nusret.gedik@marmara.edu.tr)

Abstract: Suleiman the Magnificent, in addition to being the sultan who reigned the longest in the Ottoman Empire and giving the state its golden ages in various fields, is also a very important figure in our literary history. He is the best of the poets of the dynasty with the poems he wrote under the pseudonym of Muhibbî, and he is an important figure who can be considered a first-class poet next to the top figures of his time such as Fuzûlî (d. 963/1556) and Bâkî (d. 1008/1600). The sultan, who asked the poets of the period, especially Bâkî, to imitate the poems he wrote, wanted to show/weigh his literary power by being aware of the tradition of parallelism. In our opinion, this work is a text that emerged as a different manifestation of this desire, as far as its content can be understood. Today T.R. In the text contained in a document in the State Archives Ottoman Archives, the sultan's ghazal was commented/praised by a person named Halîl. The study primarily aims to present this text to the scientific world and to reveal that archive records are also a source for literary history and literary texts.

Keywords: 16th century, Suleiman the Magnificent, Muhibbi, Ottoman Archives.

ARŞIV BELGELERİNDE YER ALAN MUHİBBÎ'NİN BİR GAZELİNİN ŞERHİ

Nusret GEDİK

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü/İstanbul.
(nusret.gedik@marmara.edu.tr)

Özet: Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı Devleti'nin tahtta en çok kalan padişahı olmasının, ve devlete çeşitli alanlarda altın çağlarını yaşatmasının yanı sıra edebiyat tarihimizde de oldukça önemli bir şahsiyet olarak yer almaktadır. O, Muhibbî mahlasıyla kaleme aldığı şiirleriyle hanedan mensubu şairlerin en iyisi olduğu gibi devrinde yaşayan Fuzûlî (ö. 963/1556) ile Bâkî (ö. 1008/1600) gibi zirve şahsiyetlerin yanında birinci sınıf şair sayılabilecek derecede önemli bir şahsiyettir. Kendi yazdığı şiirlere başta Bâkî olmak üzere devrin şairlerinden nazire isteyen sultan, nazire geleneğinin bilincinde olarak edebî gücünü de göstermek/tartmak istemiştir. Bu çalışma da muhtevassından anlaşıldığı kadarıyla kanaatimizce bu isteğin farklı bir tezahürü olarak ortaya çıkmış bir metindir. Bugün T.C. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgede yer alan metinde Halîl isimli bir zât tarafından sultanın gazeli şerhedilmiş/övuümüştür. Çalışma, öncelikle bu metni ilim âlemine sunarken arşiv kayıtlarının edebiyat tarihi ve edebî metinler için de birer kaynak olduğunu gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: XVI. yy., Kanuni Sultan Süleyman, Muhibbî, Osmanlı Arşivleri.

Giriş

XVI. yy. Türk tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Çin seddiden Avrupa içlerine kadar hâkim ve etkili olan Türk devletlerinin gücü sadece savaş alanlarında kazandığı başarılarından gelmemekte bu başarıyı ekonomi, ticaret, ilim, kültür vb. medeniyeti oluşturan diğer unsurlar da izlemekteydi. Doğuda Babür İmparatorluğu, Orta Asya'da hüküm süren Timurîler, daha batıda Safevî Türk Devleti ve en batıda Osmanlı İmparatorluğu bu saydığımız medeniyetin temsilcileri olarak Batılıların bu çağ için "Turkish century" tabirini doğru çıkararak devletler olarak göze çarpmaktaydı. Bu gelişmelere paralel olarak Türk edebiyatı da kültür ve medeniyetin

en önemli parçası minvalinde bütün Türk dünyasında oldukça gelişmiş bir şekilde edebî ve ebedî örneklerini vermeye devam ediyordu.

XVI. yy., araştırmacılar tarafından klasik Türk edebiyatının en velut ve orijinal çağı olarak kabul edilmektedir. Nitekim klasik Türk edebiyatı evvela Fuzûlî (ö. 963 / 1556) ve Bâkî (ö. 1008 / 1600) olmak üzere diğer zirve şairlerini bu dönemde yetiştirmiştir. Devrin kudretli şairi sultanı ve aynı zamanda şair de olan Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), atalarından miras aldığı şairleri koruyup kollama geleneğini sürdürmüş üstüne sadece hanedanın değil Türk edebiyatının da en hacimli *Dîvân*'larından birini kaleme almıştır. Bu dönem şairleriyle ilgili özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar oldukça çoğalmış ve çeşitli araştırmacılar bu yüzyıla ait pek çok edebî metni ortaya çıkarmıştır. Bahis konusu çalışmalar hâlâ tüm hızıyla devam etmektedir. XVI. yy.da oluşturulmuş edebî birikimin bir bir ortaya çıktığı bu çalışmalarla klasik Türk edebiyatının mezkûr dönemi daha da aydınlanmakta ortaya yeni bilgi ve belgeler çıkmaktadır. İşte bu çalışmada da yukarıdaki cümlenin ikinci safhasına girecek bir şekilde T.C. Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi kaynağı etrafında dönemin kudretli hükümdarı ve aynı zamanda Muhibbî mahlasıyla şiirler kaleme alan Kanuni Sultan Süleyman'ın bir gazelinin şerhini/övgüsünü ihtiva etmektedir. Döneminde kendisine nazireler yazılacak kadar güçlü bir şair olan ve Türk edebiyatının en hacimli *Dîvân*'larından birini meydana getiren Muhibbî'nin bir gazelinin şerhi tanıtılarak günümüz harflerine aktarılmış hâli ilim âlemine sunulmuştur. Bugün söz konusu belge Topkapı Sarayı Müzesi Evrakı Arşivi 0364 numarada kayıtlıdır.

Muhibbî ve Şerhedilen Gazeli

Osmanlı padişahlarının onuncusu ve 75. halife olan Kanuni Sultan Süleyman, 1494-1495 yılında Trabzon'da doğmuştur. Babası Yavuz Sultan Selim Han, annesi Hafsa Sultan'dır. Çocukluk yılları Trabzon'da geçen I. Süleyman ilk tahsilini de burada yapmıştır. On beş yaşında iken dedesi II. Bayezid Han tarafından Kefe sancak beyliğine tayin olunur (1509). Babasının padişah olmasını müteakip İstanbul'a çağrılır (1512), akabinde de babasından sonra tahtın tek varisi sıfatıyla ve Saruhan sancak beyliği ile Manisa'ya gönderilir (1513). Çaldıran (1514) ve Mısır

(1516) seferleri sırasında tahta vekâlet ve Rumeli'nin muhafazasıyla görevlendirilerek Edirne'de bulunur. Yavuz Sultan Selim Han'ın vefatı üzerine Manisa'dan İstanbul'a gelir ve padişah olur (1520). Osmanlı ülkesinde iç huzuru sağladıktan sonra Bağdat üzerine yürür ve zapteder (1521). Bundan bir yıl sonra Rodos'u alır. 1526'da Mohaç zaferini kazanır. 1529'da Budin'i alan Sultan Süleyman Han ilk defa olarak Viyana'yı kuşatır; mevsimin ve diğer bazı şartların uygunsuzluğu sebebiyle bu kuşatma kaldırılır. 1532'de Alman ve 1534-1535'te Irakeyn seferleri düzenlenir ve kazanılır. 1538'de Boğdan seferine çıkan Sultan Süleyman Han voyvodalığın merkezi Suçuva'yı zapt eder. Daha sonra da sırasıyla Budin (1541), Estergon (1543), Tebriz (1549), Halep'e (1553) seferler düzenler ve bu seferlerden de zaferlerle döner. En son hasta olarak katıldığı Sigetvar seferi esnasında vefat eder (1566). Sokullu Mehmet Paşa ordunun morali açısından kalenin fethedilmesine kadar padişahın ölümünü askerden gizler. Cenaze töreni İstanbul'da kendi adına yaptırdığı Süleymaniye Camii'nde yapılan padişah, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin kıldırıldığı cenaze namazının ardından caminin külliyesinde bulunan türbesine defnedilir.¹⁰ Osmanlı Devletini kırk altı yıl gibi uzun bir süre idare eden Kânûnî Sultan Süleyman yukarıda bahsettiğimiz gibi birçok sefere katılmış, ömrü zaferler ve zenginlikler içinde geçmiş, ilim, şiir ve sanatla uğraşanları koruyup kollamış, onları teşvik etmiştir. Bizzat kendisi de şiir ve edebiyata ilgi duyan ve Türk edebiyatında önde gelen bir şairdir.¹

Muhibbî, önemli bir şair olduğu gibi devrinde şairleri koruyup kollaması, etrafında oluşturduğu edebî muhit ile de oldukça önemli bir şahsiyet olarak göze çarpmaktadır.² O, kaleme aldığı şiirlere nazireler yazılmasını isteyecek kadar şiirle ilgilenmiştir. Edebiyat tarihlerinde geçen bu bilgiyi yine arşivdeki kimi belgeler de desteklemektedir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı 0324-27/6 numaralı gömlekte Muhibbî'nin gazellerine yazılan kimi nazireler bulunmaktadır. Buradaki

¹ Kemal Yavuz, Orhan Yavuz, Muhibbî Divânı, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları İstanbul 2016, 23.

² Bu desteklerin bir kısmının belgesi için bkz.: İsmail Erünsal, "Kanuni Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları*, (Cambridge: Harvard University Press, 2008), 101-124, "Arşiv Belgelerine Göre XVI. Asır Şairleri", 125-183.

belgelerden birinin derkanarında ise nazirelerin sultan emriyle kaleme alındığı belirten ifadeler mevcuttur.

Bazı gazellerinde vezin zaruretinden dolayı Muhib ve Muhib mahlasını da kullanan Kanuni Sultan Süleyman Türk edebiyatında en çok şiir yazan şairlerden biridir.³ Biri *Türkçe Dîvân* biri *Farsça Dîvânçe* olmak üzere sultanın iki eseri vardır. *Türkçe Dîvân*'ın tespit edilen 20'den fazla nüshası bulunmaktadır. Bu *Dîvân* üzerine Coşkun Ak ve Kemal Yavuz ile Orhan Yavuz'un ilmî neşirleri mevcuttur. Coşkun Ak çalışmasına göre *Dîvân* 2799 gazel (9'u tevhit, münâcât ve na't), 1 münâcât, 1 elifnâme, 1 terci'-bent, 18 muhammes, 30 murabba, 5 manzume, 51 dörtlük, 217 müfret ve matlâ olmak üzere 3123 şiirden müteşekkildir. Kemal Yavuz ve Orhan Yavuz tarafından hazırlanan *Dîvân*'da ise toplam 4134 şiir mevcut olup bunların 3523'ü gazel, 1'i terci'-bent, 22'si muhammes, 33'ü murabba', 111'i mukattaat, 304'ü müfret ve matlâ, 4'ü mesnevi (münâcât); ayrıca ek olarak 134'ü gazel, 1'i mesnevi (münâcât) ve 1'i müseddestir. *Divan*'ında kaside bulunmayan Muhibbî'nin 20 civarında tevhit ve münâcâtı, 40 civarında na'tı vardır.⁴

Arapça, Farsça ve Türkçe'ye hakim olan Muhibbî'nin *Farsça Dîvânçesi* hakkında Kasım Gelen tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır. (1989, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) *Divançe*'nin, biri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü Bölümü nr.738'e, biri İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar Böl. nr.6976'ya, diğer ikisi Millet Ktp. Ali Emîrî Efendi Böl. nr. 322 ve 323'e kayıtlı olmak üzere dört yazma nüshası bilinmektedir.

Şair ve eserleri hakkındaki bu kısa bilgilendirmeden sonra çalışmaya konu olan Muhibbî'nin gazeline geçmek yerinde olacaktır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı 0364 numarada bulunan şerh/övgü, şairin *Dîvân*'ı üzerine son yapılan çalışma olan Kemal Yavuz, Orhan Yavuz baskısında -tabii ki nüsha farkları göz önüne alınmak suretiyle- 929. Manzume olarak yer almaktadır ki gazeli buraya derc etmek daha yerinde olacaktır:

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ûlün

³ Sebahat Deniz, *Muhibbî Kanûnî Sultan Süleyman*, İdeal Kültür Yay. İstanbul 2021, 24.

⁴ Daha fazla bilgi için bkz.: Sebahat Deniz, *a.g.e.*, 24-26.

1. Senüñ güsñüñ cihānda güft ü gūdur
Bu ne gūsn ü bu ne vech ü ne rūdur
2. Ĥacil olmış görüp manber ŝaçuñ müşg
Bu ne zūlf ü bu ne kākül ne mūdur
3. Dimāgum būy-ı zūlfūñden ŝoludur
Bu ne ŝib ü bu ne aıŝr u ne būdur
4. Daŝup emvāc-ı eşküm başdan aşdı
bu ne bağr u bu ne nehr ü ne cūdur
5. **Muğibbî** nāgehān divāne oldu
Bu ne aıŝk u bu ne derd ü ne hūdur⁵

Bu gazel yukarıda kaydı zikredilen belgenin sonunda yer alan kayıttan anlaşıldığı üzere Halil adlı bir zât tarafından kısaca şerhedilmiş ve sultana sunulmuştur. Halil adlı bu zâtın kim olduğu ise tespit edilememiştir. Şiir şerh ettiğine göre ŝuara zümresinden olması muhtemeldir. Kronolojik kıstaslar dikkate alındığında döneminde Halil isminde üç şair tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Halil-i Zerd lakabıyla anılan Bursalı Halil'dir.⁶ Dönemin şairlerinden Handānî'nin de asıl ismi Halil'dir.⁷ Son olarak hem Muhlisî hem de Defterî mahlasını kullanan Halil Muhlis Efendi bu adı taşımaktadır.⁸ Pek tabii ki belgede ismi geçen Halil'in bu şahıslardan farklı bir kiŝi olma olasılığının da hayli yüksek olduğu unutulmamalıdır. Zira dönemin eğitim öğretim şartları gereği bir ŝiiri sadece şair tabiatlılar değil diğerk kişiler de şerh edip açıklayabilir.

Aşağıda metni transkripsiyon harfleri ile verilen belgede görüldüğü üzere ŝarih sultanın gazelini klasik şerh metotlarını kullanarak beyit beyit kısaca şerh etmiş, bir nevi Muhibbî'nin gazelini her beyitte överek sultana sunmuştur. Buradaki amacın yukarıda kısaca belirttiğimiz gibi sultanın şiire olan ilgisinin yanında kendi

⁵ Kemal Yavuz, Orhan Yavuz, *a.g.e.*, 551.

⁶ Şair hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Yunus Kaplan, "Halil, Halil-i Zerd", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/halil-halili-zerd>, [04.04.2024, çevrimiçi].

⁷ Şair hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Murat Öztürk, "Handānî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/handani>, [04.04.2024, çevrimiçi].

⁸ Şair hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ŝerife Ördek, "Muhlisî/Defterî, Halî Muhlis Efendi b. İŝâ Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhlisi-defteri-halil-muhlis-efendi>, [04.04.2024, çevrimiçi].

şairinin diğer şairler tarafından nasıl görüldüğü hissini şair tarafından bilinmesi ve bu manada bir arz sunulmasının etkili olduğu düşünülebilir. Bu şerh, arşivde yer aldığına göre sultana sunulmak üzere hazırlanmış/sunulmuş bir eser olduğu muhakkaktır. Lakin hemen şunu ayrıca ifade etmek gerekir ki “şerh” olarak adlandırdığımız ve ilgili yerlerde de böyle ifade edeceğimiz metin muhtevastan anlaşıldığı kadarıyla ve dahi bulunduğu yerin (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı) de ifade ettiği gibi aslında daha çok sultana ve onun şiirine dair bir övgü mahiyeti taşımaktadır.

Şârih, aşağıda çalışmanın metinler kısmında görüleceği üzere şerhettiği gazeli beyit beyit ele almış ve daha ilk beytinde sitayişe başlayarak beyti bir “matla’-ı ranâ” olarak vafsetmiştir. Ondandır ayrıca belagat ve fesahatı tam bir beyit olarak bahseder. Böyle bir şiire nazire söylenmesi mümkün değildir. Beytin muhtevastına kısaca değinen şârih halkın ağızında sevgilinin güzelliği için söylenen dedikoduların daha çok onun yüz güzelliği üzerine olduğunu belirtir. Muhibbî de bunun farkında olarak beytini oluşturmuştur. Bu taktirce feraset ehli âlim kişiler ve fesahat atının süvarileri bu belagatlı şiire nazire söylemeye kâbil olamaz.

İkinci beyti belagat sanatının son raddesi olarak nitelendiren şârih, Allah’ın dünyaya nizam verdiğinden beri böyle bir “beyt-i dürer-bâr”ın görülmediğini belirtir ve beyti *Mâ lâ aynün ra’et ve lâ uznün semî’at ve lâ-hatara alâ kalbi* beşerin yani “Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın kalbine (aklına) gelmeyen şey”⁹ hadis-i kudsîsinden aldığı kısmî iktibasla över. Şârihe göre böyle bir beyit bugüne kadar söylenmiş ve görülmüş değildir. Yine beyit şerhinden çok övgüye şairin ve beytin övgüye boğulduğu bu kısımda beyitle alakalı olarak insanlar arasında sevgilinin kâkülü için ayan olan benzetmelerin anber, sünbül ve misk kokusu olduğunu belirttiği görülür.

Üçüncü beytin ikinci beyitle bağlantılı yani merhûn beyit olduğunu ifade eden şârih, bu beyti gayet sanatlı, latif ve bir mertebede nefis diyerek över. Kılı kırk yaran akıllar Muhibbî’nin bu beytinin manalarına hayran kalır. Küçük ve ince şeyleri görebilen akıl sahiplerin onun nükteleri temaşasında ise şaşırılmış bir hâldedir. Her

⁹ Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Veciz Sözlükleri*, Sütun Yay. İstanbul 2006, s. 603.

fende kâdir ve her ilimde mâhir olanlar bu beytin söylenişine şaşkınlıkla hayran olurlar. Bu beyitte daha açık bir şekilde görüldüğü üzere Halîl adlı şârih aslında beyitleri şerh etmekten çok sultanın şiirini övmektedir zira beytin manasına dair neredeyse hiçbir şey söylenmemiştir.

Dördüncü beyitte şârih yine şiirini övdüğü sultanın beytini “beyt-i dürer-bâr” ve “kelime-i gevher-nisâr” diyerek över. Beyitte geçen hayallere paralel övgüler düzen şârih beytin aşk hevesiyle kaleme alındığını belirtir ve beyti yine edebî sanat terimlerinden “fasîh”, “belîğ”, “latîf” ve “melîh” diyerek över. Şiir ilminin başı çekenleri ve farklı ilimlerin üstatları bu beyti okuduğunda gözleri nurlanır gönülleri sevinçle dolar. Nasıl olmasın ki diye kendine bir de soru soran şârih, bu yolda kimsenin böyle bir beyti meydana getirmediğini söyler. Edebiyatta deniz anılınca göz yaşı hatıra gelir. Şârihe göre göz yaşı deryasına taşmak ve bu deryanın dalgaları baştan aşmak son derece fasih bir kullanımdır. Böyle bir beyte nazire söylemenin imkansızlığı gün gibi âşikardır.

Gazelin son beytinde ise şârih âdeti olduğu üzere yine ondan övgüyle bahseder. Şârihe göre beyit “nâzûk”, “mevzûn”, elfâzı rûşen ve ra'nâ”, “edâsı müstahsen ü zibâ”dır. Bu beyit âb-ı hayattan daha tatlı olup hasta gönüllere kemâl-i âfiyet verir. Şârih, Muhibbî'nin kendi edebî gücünü bildiğini belirterek onun

Her kim **Muğibbî** şiirine bilmez nazîre dir

Kebg-i hîrâma beñzemeye hiç kâr-ı zâğ

beytini örnek verir ve bu şiire de nazire denemeyeceğini bizzat padişahın da farkında olduğunu söyler.

Halîl isimli şârih, bu beyitten sonra bu tür eserlerde/belgelerde/arzlarda âdet olduğu üzere padişahı övgüyle ve duayla anar. Muhibbî'nin özellikle bezm-i fesâhatda ve neşât-ı belâgatda muzaffer olmasını temenni eder ve belgeyi aşağıda görüleceği üzere bir dua manzumesiyle hitama erdirir.

Sonuç

Osmanlı Arşivleri tarih ilminin bir kaynağı olarak bu alanın birinci derece kaynağı durumundadır. Bugüne kadar arşivin edebiyat tarihi ve edebî metinlere katkısı oldukça sınırlı kalmıştır. Son zamanlarda tarafımızdan yapılan bazı seri

çalışmalar arşivin Türk edebiyatının ana kaynakları arasında sayılması gerektiğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır ve bunlar sürdürülmeye devam etmektedir. İşte bu çalışma da sadece siyasi olarak değil edebî yönü de oldukça güçlü bir padişah olan Kanuni Sultan Süleyman'ın bir gazeline yapılan şerhin arşiv kaynaklı olarak ortaya konmasını amaçlamıştır. Kendisinin bir şair olmasının yanı sıra devrinde belki de Osmanlı tarihinde hiç olmadığı kadar şiir ve sanatı destekleyen Kanuni Sultan Süleyman, yukarıda belirtildiği üzere kendi şiirlerine nazire yazılmasını isteyecek kadar bu nazire geleneğinin önemini bilen bir padişahdır. Kanaatimize göre arşivde yer alan ve ilim dünyasına tanıttığımız bu şerhte şârihin farklı yerlerde mütemadiyen bu gazele nazire söylenemeyeceğine dair ısrarlı iddiaları da bu sebeplerdir. Halîl isimli şârih, padişahın bu isteği üzerine bir nazire yazmamış onun bir gazelini bu şiire nazire söylemenin imkansızlığı dairesinde övmüştür. Hemen şunu ayrıca belirtmek de elzemdir ki çalışmada biz her ne kadar belgede yer alan metne şekil ile muhteva özelliklerden ötürü ve dahi edebî temayüller gereği “şerh” adını versek de metnin klasik şerhlerden ziyade Muhibbî'nin gazelini daha çok öven bir yapıda olduğunu ayrıca belirtmek gerekmektedir. Zaten Halîl isimli müellif de bunun farkındadır ki başlığa “Vasf-ı Gazel-i Hazret-i Sultânü’ş-Şu’arâ” demiştir. İlim âlemine tanıtılan bu metin özelinde Osmanlı arşivlerinin edebî kaynak hüviyetindeki çalışmalarımızın devam edeceğini belirtirken diğer araştırmacıların da bu ummân-ı bî-pâyân kaynağı edebiyatımız ve kültürümüz için kullanmalarını salık vermek isteriz.

Metin:

Vaşf-ı Ğazel-i Ğazret-i Sulşânü’ş-Şu’arâ vü Ğâkânü’l-Fuzalâ Andelib-i Zamân Ğazret-i Sulşân Süleymân Ebbedallâhu Mülkehü İlä İnķırâzi’d-Deverân

1. Senüñ Ğüsñüñ cihânda Ğüft ü Ğüdur

Bu Ğüsñ ü bu ne vech ü bu ne rüdur

Çaķķ alim ü dâñâ ve başir ü binâdur ki bu maşla-ı rañnâ bir kelâm-ı zibâdur ki eşcâr-ı esrârı telezzü’l-añyün-i ezhâriyla münevver olup nihâyet-i

derece-i belāgat ve kemāl-i mertebe-i fešāgat üzeredir. Her vechle mümteniḥü'n-nažire idübine şübhe yoğdur ki gāşil-ı kelām efvāh-ı ḥavāmda gūsn-i dilerübā için güft ü gū gūsn ü vech ü rüdur. Bu tağdırce her ferid-i ferzāne-i firāset ve fāris-i feres-i fesāgat olanlar bu şıḥr-i belāgat-i-işḥāra niçe nažire dimege kabiliyetleri ola.

2. Ĥacil olmiş görüp ḥanber Őaçuñ müşg

Bu zülf ü bu ne kākül bu ne müdur

Ve bu şıḥr-i belāgat-fercām bir kelām-ı selāmet-encāmdur ki gāzret-i ḥAlim ü ḥAllām defter-i şühür ü ḥaḥvāma silk-i irtibāşda intižām vireli şöyle beyt-i dürer-bār ez-vāқиḥ olup ešrāf-ı gūlzārı¹⁰ ما لا عين رأت şemāyim-i ḥabir-nişārıyla muḥaşşardur. Zümre-i şuḥarā ve fırça-i fužalā ortasında bir vechle imtiyāz bulup bu derece-i saḥādet mertebe-i velāyetdür ki beyne'n-nās kākül-i dildār için ḥıyān olan ḥanber ü sünbül ü müşg-bū ve zülf ü kākül ü müdur. Bu tağdırce fužalā-yı ḥālî-şānuñ nažire dimege niçe imkānları ola.

3. Dimāğum būy-ı zülfünden şoludur

Bu şib ü bu ne ḥışr u bu ne būdur

Ve bu şıḥr-i garrā-i sürür-ı nişān-ı şād-māni ve nažm-ı zibā-yı gubür-efşān-ı nürāni bir derecede laşif ve maşnūḥ ve bir mertebede nefis ve maşbūḥdur ki ḥağl-ı müdağğik-i mü-şikāf maḥnisi taşvîrinde gāyrān ve ḥired-i ḥurde-bîn nüğāt-i ḥacibesî temāşāsında ser-gerdāndur. Beyt-i şāniye kemāl-i mertebe irtibāş u inḥirāşı olup her fenne kādîr ve her ḥilimde māhir olanlar her vech-ile meşelinüñ irādında vālih ü gāyrān ve deng ü ser-gerdānlardur.

4. Şaşup emvāc-ı eşküm başdan aşdı

Bu ne bağr u bu ne nehr ü bu ne cūdur

Ve bu beyt-i dürer-bār ve bu kelime-i gevher-nişār bir bağr-i firāvān ve bir deryā-yı bî-pāyāndur ki hevā-yı ḥışğ-ile emvācı nihāyetde ve telāşımı gāyetde kemāl-i mertebede belîğ ü faşîğ ve nihāyet-i derecede laşif ü melîğ olup ḥilm-i

¹⁰ “Gözlerin görmediği...” | Burada “Allāhu Teālā ‘Ben, salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanın hayal ve hatırından hiç geçmeyen nimetler hazırladım (Buhārî, Bed’ü'l-halk, 8).’ diyü buyurmuştur.” şeklindeki hadîs-i kudşiden iktibas yapılmıştır.

eşḡārda ser-āmed ve sāḡir fūnūda ercūmend olanlar henūz miḡdārın bilüp meşāliḡasından cānları gözi pūr-nūr ve gönūlleri evi šopşolu sürūr olupdur. Nice olmasun ki bu šariḡde kimesne sālik ve bu šanāyiḡ-i šiḡriyyede bir kiři mālīk olmamışdur ki deryā añıldıḡda eşḡ yād olına ve eşḡ deryāsına šaşmaḡ ve šaşup emvāc başdan aşmaḡ ve bu mūnāsebetle cūy ü baḡr ve deryā vū nehr yād olına. Bunuñ gibi eşḡār-ı ḡūb-gūftāra naḡire mūmteniḡ idüḡi günden žāhir ve güneşden bāhirdür.

5. **Muḡibbi** nāgehān divāne oldı

Bu ḡışḡ u bu ne derd ü bu ne hūdūr

Ve bu kelām-ı belāḡāt-āśār ve šiḡr-i feśāḡat-šiḡāruñ maḡnī-i dūrer-bārī nāzūk ve mevzūn ve nūkte-i gevher-niśārī mānend-i dūr-r-i meknūn elfāzī rūšen ve raḡnā vū edāsı mūstaḡsen ü zībā bu maḡūle reşāḡāt-ı ḡanber-bār ve nefēḡāt-ı siḡr-āśār ḡalā vefḡi'l-merām maḡbūl-i ḡāśḡ u ḡāmm olup teşne-i ciger-būrehne āb-ı ḡayātđan šiḡrīn-ter ve ḡaste gönūlleri kemāl-i ḡāfiyetden lezīz-ter vāḡiḡ olup zāde-i šādef-i sine-i gevher-bār-ı pādişāḡi ve perverde-i baḡr-i zehḡār-ı ebḡār-ı efḡār-ı şehinşāḡide her vech-ile mānend-i taḡrīr-i dāstān vādī-i tefekkūrde ḡayrān ve miśāl-i ḡandelīb-i ḡoş-elḡān beriyye-i ḡayretde sergerdānlardur. Bu taḡdırce kendü miḡdārın bilen saḡādetlü pādişāḡuñ eşḡār-ı renginine naḡire dimez ve kendü ḡālin bilmeyüp naḡire diyenlerüñ ḡaḡḡına el-ḡaḡ inşāf ki saḡādetlü pādişāḡ ḡoḡçek buyurmuşlardur.

Beyt:

Her kim **Muḡibbi** šiḡrine bilmez naḡire dir

Kebg-i ḡirāma beñzemeye ḡiç ḡār-ı zāḡ

Hemān ḡaḡ Sübḡaneḡū Teḡālā saḡādetlü pādişāḡ-ı Cem-bār-ḡāhuñ šabīḡat-ı dil-ḡüşāların ki šāḡife-i ḡaḡāyıḡ-ı daḡāyıḡ-ı Mūteḡāl ve levḡa-i ḡavārif-i maḡārif-i Żū'l-celāl'dür. ḡubār-ı zevālden ilā yevmi's-suḡāl maşūn u maḡrūs idüp hemişe bezm-i feśāhatda ve neşāş-ı belāḡatda ḡazel-i dūrer-bārları cilve-

ger olduŗça glistn-ı sadetde ser-sebz ve hndn ve bostn-ı ziyfetde tze ve Ődmn eyleye. mn Y Rabbe'l-lemin.

Beyt:

lh gülŐen-i mrn Őhun
HemŐe tze v teraĝĝum eyle
Vcdn Őĝĝat-ile mstedm it
Rikbnda ħuln maĝrem eyle
Ketebenh'l faĝir hll bende.

Kaynakça

Yavuz, Kemal, Yavuz, Orhan, *Muhibb Dvn*, Yazma Eserler Kurumu Başkanlıĝ Yayınları İstanbul 2016.

Yılmaz, Mehmet, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıll Veciz Sözler Szlĝ*, Sütun Yay. İstanbul 2006.

Kaplan, Yunus, “Hall, Hall-i Zerd”, *Türk Edebiyat İsimler Szlĝ*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/halil-halili-zerd>, [04.04.2024, evrimii].

Öztürk, Murat, “Handn”, *Türk Edebiyat İsimler Szlĝ*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/handani>, [04.04.2024, evrimii].

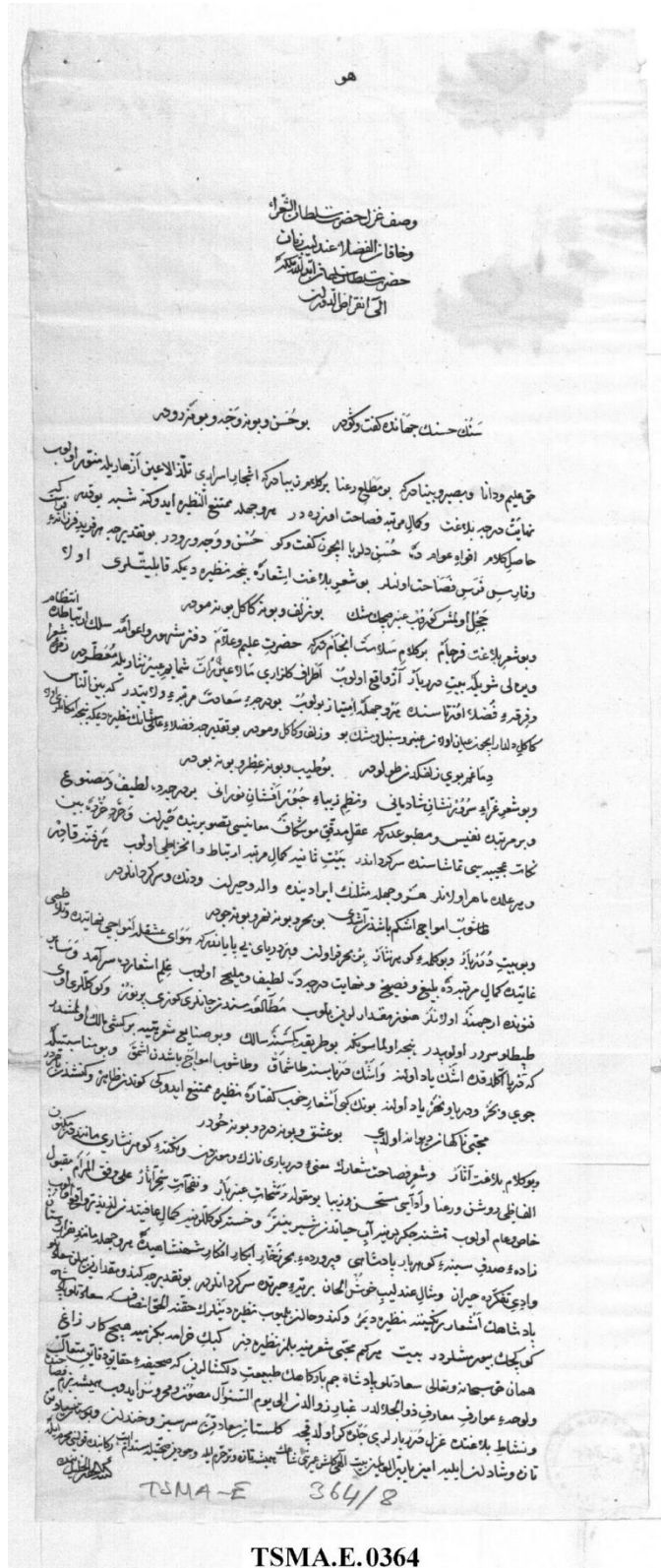
rdek, Őerife, “Muhlis/Defteri, Hal Muhlis Efendi b. s Efendi”, *Türk Edebiyat İsimler Szlĝ*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhlisi-defteri-halil-muhlis-efendi>, [04.04.2024, evrimii].

Erünsal, İsmail, “Kanuni Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn’mt Defteri”, *Türk Edebiyat Tarihinin Arşiv Kaynakları*, (Cambridge: Harvard University Press, 2008), 101-124.

Erünsal, İsmail, *Türk Edebiyat Tarihinin Arşiv Kaynakları*, (Cambridge: Harvard University Press, 2008) “Arşiv Belgelerine Göre XVI. Asr Şairleri”, 125-183.

Deniz, Sebahat, *Muhibb Kann Sultan Süleyman*, İdeal Kültür Yay. İstanbul 2021, 24.

Ek:

T.S.M.A.E. 0364

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı 0364'de yer alan belge.